

МІЖКУЛЬТУРНА ПІДГОТОВКА ВЧИТЕЛІВ ІНОЗЕМНИХ МОВ: ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

INTERCULTURAL TRAINING OF FOREIGN LANGUAGES TEACHERS: PROBLEMS AND PROSPECTS

У статті розкривається сутність між-культурності як гармонійного співіснування всіх культур, представлених у мультикультурному суспільстві, на засадах взаємоприйняття, взаєморозуміння і взаємоповаги. Наголошується на тому, що запорукою ефективного комунікативного процесу між представниками різних культур є не тільки досконале володіння іноземними мовами, але й знання матеріальної та духовної культури інших народів, моральних цінностей, світоглядних уявлень, які в сукупності визначають модель поведінки партнерів по комунікації.

Акцентується на ключовій ролі вчителя іноземної мови у процесі міжкультурної взаємодії як посередника, що допомагає зрозуміти важливість людських стосунків, донести глибину історії та культури.

Основна увага зосереджується на врахуванні культурного та мовного розмаїття в умовах, коли європейське суспільство стає «мультикультурною мозаїкою», що актуалізує міжкультурну підготовку вчителів іноземних. Визначаються пріоритетні напрями міжкультурної підготовки вчителів: підготовка до роботи з класом; рефлексія над собою (вміння змінити уявлення та подолати стереотипи, зосередитись на власному сприйнятті іноземної мови/культури). Зосереджується увага на викликах і перспективах міжкультурної дистанційної підготовки вчителів іноземних мов та обґрунтовуються умови її здійснення: відкритість до нових педагогічних тенденцій та ідей; впевненість у собі, знучність та сприйняття особливостей кожної групи; готовність співпрацювати з іншими вчителями, які викладають інші дисципліни та успішно реалізовувати міждисциплінарні проєкти; вільне володіння мовою/культурою та їх імпліцитними значеннями; доступ до програм підготовки/підвищення кваліфікації, що фокусуються на міжкультурному вимірі.

Ключові слова: навчання впродовж життя, міжкультурність, вчитель іноземної мови, міжкультурна підготовка.

The article reveals the essence of interculturalism as a harmonious coexistence of all cultures represented in a multicultural society, based on mutual acceptance, mutual understanding and mutual respect. It is emphasized that the key to an effective communication process between representatives of different cultures is not only a perfect command of foreign languages but also knowledge of the material and spiritual culture of other peoples, moral values, worldviews which collectively determine the model of behavior of communication partners.

Emphasis is placed on the key role of the foreign language teacher in the process of intercultural interaction as a mediator, which helps to understand the importance of human relations, to convey the depth of history and culture.

The main focus is on taking into account cultural and linguistic diversity in conditions where European society is becoming a multicultural mosaic, which actualizes the intercultural training of foreign language teachers. The priority directions of intercultural training of teachers are determined: preparation for working with the class; self-reflection (the ability to change perceptions and overcome stereotypes, to focus on one's own perception of a foreign language/ culture).

Attention is focused on the challenges and prospects of intercultural distance training of foreign language teachers and the conditions for its implementation are substantiated: openness to new pedagogical trends and ideas; self-confidence, flexibility and perception of the peculiarities of each group; willingness to cooperate with other teachers who teach other disciplines and to implement successfully interdisciplinary projects; fluency in language/culture and their implicit meanings; access to training/ advancement programs focused on the intercultural dimension.

Key words: lifelong learning, interculturalism, foreign language teacher, intercultural training.

УДК 378.091.12.011.3-051:81'243
DOI <https://doi.org/10.32782/2663-6085/2024/68.1.2>

Гутиряк О.І.,

канд. філол. наук,
доцент кафедри практики англійської мови і методики її навчання
Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка

Постановка проблеми у загальному вигляді.

У наш час іноземна мова виступає інструментом культурного розвитку особистості, забезпечуючи її інтеграцію у полікультурне суспільство. Адже, знання особливостей та розуміння культури різних народів, етносів та країн, толерантне ставлення до них стимулює лінгвістичний, когнітивний та соціальний розвиток тих, хто навчається та тих, хто навчає. Міжкультурне спілкування є комунікацією на певному професійному рівні, підвищивши іншомовну міжкультурну компетентність, ми підвищуємо і професійну майстерність. Актуальність даної проблематики зумовлена необхідністю підготовки висококваліфікованого фахівця, налаштованого на міжкультурну комунікацію, здатного працювати в умовах культурного різноманіття, формувати

цілісне бачення ціннісної картини світу, усвідомлювати пріоритетну ролі спілкування в полікультурному освітньому просторі. У вирішенні цього питання ключова роль відводиться освіті протягом життя, яка є рушієм усестороннього розвитку як окремої особистості, так і суспільства в цілому.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Слід зазначити, що питання формування міжкультурної компетентності є предметом досліджень багатьох науковців. Зокрема цю тему вивчали: В. Аксьонова, І. Бахов, С. Васьків, І. Козубовська, Л. Компанієць, С. Пілішек, О. Пришляк, О. Рембач та ін. Проблематику міжкультурної комунікації розробляють у своїй праці В. Андрущенко, Н. Висоцька, Л. Губерський, І. Дзюба, П. Донець, В. Євтух, А. Єрмоленко, Л. Нагорна, М. Обушний, П. Скрипка

та ін., формування окремих аспектів професійної іншомовної компетентності – В. Баркасі, О. Волченко, О. Овчарук, В. Редько, В. Кейблз, Ф. Вінгард та ін. Незважаючи на значну кількість наукових праць, проблема міжкультурної підготовки вчителя іноземної мови, формування міжкультурної компетенції у майбутніх педагогів не отримала достатнього висвітлення в педагогічній науці та потребує подальших наукових розвідок.

Мета статті. Визначити місце та роль міжкультурної компетенції у структурі фахової підготовки майбутніх учителів іноземних мов, виокремити ключові завдання, які розв'язуються при іншомовній підготовці шляхом навчання впродовж життя та проблеми, які з цим пов'язані.

Виклад основного матеріалу. Сьогодні людина не може сподіватися на те, що здобувши базову освіту, отримає знання яких вистачить на все життя, адже світ змінюється так швидко, що знання потребують постійного оновлення. Освіта впродовж життя означає переосмислення змісту освіти з урахуванням таких факторів, як вік, статус, політичні, культурні та соціальні зміни, а також економічна ситуація. Інститут ЮНЕСКО з освіти впродовж життя UIL (UNESCO Institute for Life Long Learning) дає таке визначення цього поняття: «По суті, навчання впродовж усього життя засноване на інтеграції навчання й життя, що охоплює навчальну діяльність для людей будь-якого віку (дітей, молоді, дорослих, людей похилого віку, незалежно, чи це дівчата, чи хлопці, жінки, чи чоловіки), у будь-якому життєвому середовищі (сім'я, школа, громада, робоче місце тощо) та через різноманітні способи (формальні, неформальні та інформальні), що разом задовольняють широкий спектр навчальних потреб» [9].

Рада Європи затвердила концепцію навчання протягом життя як один з основних компонентів європейської соціальної моделі. Таке навчання не обмежується лише сферою освіти; воно також є критичним фактором у сферах зайнятості й соціального забезпечення, економічного зростання і конкурентоспроможності [5].

У XXI столітті освіта дорослих і навчання впродовж життя стали необхідністю як у повсякденному, так і в професійному житті. Нова концепція освіти дорослих кидає виклик існуючим практикам і закликає до інновацій, більшої креативності та гнучкості. Згідно з декларацією Організації Об'єднаних Націй, кінцевою метою навчання впродовж життя має бути створення суспільства, що навчається і прагне до соціальної справедливості та загального добробуту.

Міжнародна комісія з освіти XXI століття рекомендує чотири опори навчання, а саме: навчитися знати, навчитися робити, навчитися бути й навчитися жити разом. Здатність набувати додаткових

навичок, оновлювати свої знання й розвивати прихований потенціал [4].

З цієї причини освіта дорослих повинна відображати різноманіття сучасних мультикультурних і багатомовних суспільств і бути пронизана принципами міжкультурної освіти, яка сьогодні стає основою для проникнення в суспільство, що сприяє миру, дотриманню прав людини, поваги до її свобод, становленню демократії і справедливості.

Міжкультурність передбачає комунікацію, а комунікація здійснюється через людей, які належать до різних культур, мають різну ідентичність та є самосвідомими. Вона тісно пов'язана з культурною інакшістю, чи то глобальною інакшістю, чи то культурною множинністю в межах однієї країни. Міжкультурна освіта намагається визначити і сформулювати зміст і цілі, необхідні для нових поколінь, щоб вони могли впоратися з вимогами мультикультурного суспільства. Беручи за відправну точку рівність культур, вона прагне сприяти гармонійному співіснуванню всіх культур, представлених у мультикультурному суспільстві, і підвищувати обізнаність членів такого суспільства, щоб у ньому панували взаємоприйняття, взаєморозуміння і взаємоповага.

Неможливо зрозуміти поняття міжкультурності, якщо немає готовності зануритися в новий світ, вийти зі своєї зони комфорту, прийняти виклик інакшості, визнати існування відмінностей і той факт, що, можливо, ці відмінності є незрозумілими. Міжкультурність живиться спілкуванням, багатством контактів, змішанням різних ідей, менталітетів, культур і традицій. Прийняти «іншого» означає визнати, що сучасні людські групи не є ані чистими, ані статичними, і що гомогенність – це поняття, яке має тенденцію до зникнення. З іншого боку, міжкультурність не означає «ототожнення з іншим через культурну мімікрію» [8, с. 38].

З точки зору міжкультурної перспективи, ніхто не повинен відмовлятися від своїх особливостей. Звичайно, певні зміни в ментальності відбуваються автоматично, але ідеться не про відмову від національних цінностей, звичаїв, традицій, а про розуміння того, що відбувається в інших країнах.

В кінці XX століття міжкультурна освіта почала розвиватися і набула поширення в Західній Європі в результаті навчання дітей іммігрантів. Ще пізніше термін «міжкультурний» з'явився в навчальних програмах середніх шкіл і, зовсім недавно, в початкових школах для викладання іноземних мов. На жаль, це призвело до нерозуміння багатьма вчителями ролі іншої культури та її представників, а також своєї власної культури у викладанні іноземних мов.

Сьогодні стає очевидним, що запорукою ефективного комунікативного процесу між представниками різних культур є не тільки досконале володіння іноземними мовами, але й знання

матеріальної та духовної культури іншого народу, моральних цінностей, світоглядних уявлень, які в сукупності визначають модель поведінки партнерів по комунікації.

Якщо у процесі спілкування кожен із співрозмовників спирається лише на володіння мовою, не беручи до уваги той факт, що він спілкується із носієм іншої культури, тоді досягнення взаєморозуміння значно ускладнюється [1, с. 18].

Міжкультурність ще залишається джерелом запитань і невизначеності, пояснити їх появу можна за допомогою наступних аспектів:

– Перехід від одномовності до багатомовності, або від володіння однією іноземною мовою до володіння кількома іноземними мовами, що розглядається як перевага в шкільному навчанні і, відповідно, в суспільстві.

– Розширення лінгвістичних навичок до культурних і навіть міжкультурних. Вивчення мови також означає вивчення культури, здатність сприймати середовище через іншу призму.

Механічний розгляд культури у ризикує призвести до статичного, монолітного бачення чужої країни та її мешканців, а цільова культура може постати як стабільна, незалежна сутність, що не взаємодіє з іншими культурами. Але сьогодні жодна культура не є незалежною від контактів і взаємодії з іншими культурами [7, с. 146].

Прагнучи знайти дієві підходи до вирішення цієї проблеми, можемо виокремити одне із пріоритетних завдань, що стоїть сьогодні перед вчителями іноземних мов, а саме:

– спрямувати зусилля на зміну парадигми викладання з перспективою подолання культурно-мовної відстані між представниками різних культурних систем у процесі їхнього спілкування, в якому мова буде виступати провідником у світ культури тієї чи іншої країни;

– привернути увагу до рівноправної культурної взаємодії представників різних лінгвокультурних спільнот з урахуванням їхньої самобутності; сприяти виявленню загальнолюдських рис на основі порівняння різних культур.

Безперечно, що у процесі міжкультурної взаємодії ключовою є роль вчителя, адже саме він виступає тим посередником, який допомагає зрозуміти важливість людських стосунків, донести глибину історії та культури. Вчитель може забезпечити орієнтацію на інакшість, сприяти культурному збагаченню в навчанні і дати можливість учням перейти від інформації до комунікації. Адже міжкультурність – це «перш за все практика» [6, с. 58], яка здійснюється впродовж життя.

Педагоги повинні розуміти, що міжкультурність – це не те, чого можна навчитися, а те, чого потрібно прагнути з самого початку, і що міжкультурну освіту не можна зводити до усних інструкцій, які даються раз і назавжди. Вчителі повинні навчитися жити

міжкультурним життям у своєму повсякденні і, в такий спосіб вони зможуть забезпечувати більш гуманістичну, різноманітну і відкриту освіту.

Зрозуміло, що єдиний спосіб підвищити ефективність викладання іноземних мов – це зусилля самих викладачів, які щодня стикаються з надзвичайно складною та вимогливою реальністю. Іншими словами, початкова підготовка та підвищення кваліфікації вчителів, є одним з основних стовпів будь-якої політики, спрямованої на підвищення якості викладання, і не лише з точки зору дидактичних критеріїв, але й ширше – з точки зору педагогіки та виховання.

Щодо реалізації навчальної програми, спрямованої на навчання міжкультурним навичкам, то вона потребує постійного переосмислення, оскільки розвивається саме суспільство і з'являються нові потреби. Однак, що є безсумнівним і незмінним, так це те, що, будучи вчителем, ви повинні щодня мати справу з іншим. Іншим може бути учень, батьки, колеги – тобто, вчитель покликаний діяти і співдіяти у таких умовах щодня. Необхідність навчання вчителів міжкультурним навичкам більше не викликає сумнівів [3, с. 119].

Можемо виокремити ті проблеми, які вже існують і стосуються всіх вчителів іноземних мов. Найперше йдеться про оновлення культурних знань викладачів. У минулому культурні навички педагогів обмежувалися цивілізаційною або історико-літературною інформацією та особистими знаннями, які часто були стереотипними. Отже, проблема полягає в тому, як вчителі можуть постійно оновлювати свою взаємодію з культурою, яку вони покликані передавати своїм учням. Вчитель відіграє роль посередника, який, з одного боку, повинен полегшити учням розуміння іноземної культури, а з іншого – заглибитися в іноземну культуру, звертаючись до імпліцитних елементів, які є важливою необхідністю.

Ще один виклик міжкультурної підготовки полягає в тому, як зробити вчителів більш відкритими, мотивованими, готовими до сприйняття нових підходів, а також як переконати їх у цінності та відповідальності за власне навчання і вміння вчитися.

Двома важливими напрямками міжкультурної підготовки вчителів є, з одного боку, підготовка до роботи з класом, а з іншого боку, рефлексія над собою – вміння змінити уявлення та подолати стереотипи про іншого, зосередити увагу вчителів на їхньому власному сприйнятті іноземної мови/культури, а також на собі як на людях, що працюють у мультикультурному середовищі.

Завдання підготовки вчителів полягає в тому, щоб навчитися вчитися, що передбачає готовність вчителя діяти самому, щоб мати можливість розвиватися. Але водночас робити це за допомогою, під наглядом і наставництвом фахівців у цій галузі, які дадуть йому можливість спостерігати за уроками,

дізнатися, як працюють інші вчителі та інші освітні системи, і, нарешті, пов'язати теорію з практикою.

Вирішити це питання допоможе дистанційний модуль, присвячений міжкультурному підходу у викладанні іноземної мови. Цей модуль є відповіддю на сучасні очікування вчителів іноземних мов, оскільки, окрім теоретичної бази, він орієнтований на міжкультурне навчання. З метою залучення широкої аудиторії доцільно застосовувати дистанційне навчання. Звичайно воно має ряд обмежень, пов'язаних, перш за все, з віком студентів, оскільки вони є дорослими людьми з різноманітними сімейними та професійними обов'язками і, як наслідок, з обмеженим часом, і, по-друге, з тим фактом, що вони мають досить традиційний, класичний підхід до навчання. Однак такий спосіб підготовки забезпечить залучення до навчання великої кількості педагогів,

Визначимо ті переваги, які забезпечує дистанційний міжкультурний навчальний курс:

- Комунікація, яка може передати теоретичні основи за обмежений час широкому колу слухачів.

- Робота в групах над проблемами інакшості. Аналіз конкретних ситуацій дає вчителям можливість поміркувати над існуванням рішень та обмінятися ідеями з іншими членами групи.

- Спостереження за мультикультурним класом дає можливість зробити висновки, а також обговорити дидактичний вибір, наслідки, підходи, клімат, створений у класі, і якість обміну інформацією між учнями.

- Симуляція – ще одна техніка навчання, яка полегшує роботу вчителя в багатокультурному класі.

- Рольові ігри допомагають розвинути емпатію, відчувати почуття іншої людини і, зрештою, подивитися на речі під іншим кутом.

Усі ці методи можуть бути ще ефективнішими, якщо відбувається обмін досвідом та взаємодія з іншими вчителями, які вже розглядали проблеми інакшості.

Така робота допоможе вчителю отримати бажані результати:

- відкритість до нових педагогічних тенденцій та ідей;

- впевненість у собі, гнучкість та прийняття особливостей кожної групи;

- готовність співпрацювати з іншими вчителями, які викладають інші дисципліни та успішно реалізовувати міждисциплінарні проекти;

- вільне володіння мовою/культурою та їх імпліцитними значеннями;

- доступ до програм підготовки/підвищення кваліфікації, що фокусуються на міжкультурному вимірі.

Висновки. Отже, прагнучи вдосконалити свою комунікативну компетенцію, представникам різних культур для більш ефективного спілкування необхідно: навчитись розуміти та сприймати фонові знання, притаманні іншомовному культурному середовищу; вміти коректно та граматично правильно висловлювати свою думку; корегувати власну комунікативну поведінку, сприймаючи сигнали від партнера по комунікації щодо готовності чи небажання спілкуватись; утримувати комунікативну дистанцію, характерну для даної культури; визнавати право іншої особистості на свої переконання тощо. Тільки діалог на паритетних началах між представниками різних культур в умовах глобалізації та зближення народів може бути запорукою ефективною взаємодії та успішної інтеграції в іншу культуру.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Василенко І.О. Практичні кроки в об'єднанні культурних систем у процесі міжкультурної комунікації. *Стратегії міжкультурної комунікації в мовній освіті сучасного ВНЗ: матеріали міжнар. наук.-практ. конф.*, 21 березня 2017 р. Київ : КНЕУ, 2017. С. 34–38.

2. Лук'янова Л.Б. Освіта впродовж життя в умовах інформаційно-технологічного суспільства. *Освіта дорослих: теорія, досвід, перспективи*. 2019. Вип. 1 (15). С. 10–20.

3. Abdallah-Preteille M., Porcher L. Education et communication interculturelle. Paris: PUF. 1996. 192 p.

4. Belém Framework for Action: harnessing the power and potential of adult learning and education for a viable future. URL: <https://bit.ly/2WPFbXp> (Last accessed: 19.02.2024).

5. Making a European area of lifelong learning a reality. *Comparative Education*. Vol. 42. No. 1. Special Issue (31): European Union Education and Training Policy. 2006. P. 49–62.

6. Nikou T., Pantazi V. La formation interculturelle des enseignants de langues étrangères. *Research Papers in Language Teaching and Learning*. 2011. Vol. 2. No. 1. P. 54–61.

7. Puren Ch., Bertocchini P., Costanzo E. Se former en didactique des langues. Paris: Ellipses. 1998. 206 p.

8. Tardy M. Education, socialization, enculturation. In L. Colin & B. Muller (dir.), *La pédagogie des rencontres inter culturelles*. Paris: Anthropos, 1998. P. 33–39.

9. UNESCO. Education: In bound internationally mobile students by country of origin. URL: <http://data.uis.unesco.org/index.aspx?queryid=3806> (Last accessed: 23.02.2024).